

LATVIEŠU VALODĀ UN LITERATŪRĀ

(augstākais mācību satura apguves līmenis)

1. un 2. daļas tekstu lapa

Iepazīsties ar norādījumiem.

1. daļas darba lapā, 1. un 2. daļas atbilžu lapā ieraksti kodu, kuru tu saņēmi, ienākot eksāmena telpā.

Katru koda ciparu raksti salasāmi tam norādītajā vietā.

Eksāmenā veicamo uzdevumu skaits, iegūstamo punktu skaits un paredzētais izpildes laiks:

Daļa	Uzdevumu skaits	Punktu skaits	Laiks (min)
1. Zināšanas un teksta izpratne	20	20	70*
Starpbrīdis			
2. Tekstu analīze	1	60	180

* 60 minūtes testa veikšanai un 10 minūtes atbilžu lapas aizpildīšanai.

Eksāmena 2. daļas darba materiāla un atbilžu lapu saņemsi pēc starpbrīža.

Darbu veic ar tumši zilu vai melnu pildspalvu. Ar zīmuli rakstītais netiek vērtēts.

Atbilžu lapā atbildes atzīmē tieši tām paredzētajās vietās.

Eksāmena 1. un 2. daļas izpildes laikā tekstu lapā, kas nav jāiesniedz vērtēšanai, drīkst veikt pasvītrojumus vai citas piezīmes, izmantojot krāsu zīmuļus vai flomāsterus.

Eksāmena norises laikā eksāmena vadītājs skaidrojumus par uzdevumiem nesniedz.

Pildot eksāmena darbu, ievēro uzdevumu nosacījumus.

Eksāmenā izmantotie teksti pielāgoti atbilstoši eksāmena uzdevumu mērķim.

Ja darbā izmanto citātu, nepieciešams norādīt tā autoru.

Raksti salasāmi.

Pie izglītojamajiem un personām, kuras piedalās eksāmena nodrošināšanā, no brīža, kad viņiem ir pieejams eksāmena materiāls, līdz eksāmena norises beigām nedrīkst atrasties ierīces (planšetdators, piezīmjdators, telefons, viedpulkstenis u. c.), kuras nav paredzētas Valsts pārbaudes darbu norises darbību laikos.

1. teksts

Svens Kuzmins. Romāna „Skaistums un nemiers. Kārlis Skalbe” fragments.

Visu nakti nevarēju aizmigt. Aiz manas istabiņas loga plosījās putenis. Caurvējš vilka pa spraugu zem palodas. Krāsns podiņi lēnām dzisa. Virs rakstāmgalda pie sienas pienaglotie stāsta uzmetumi trīsēja kā apdzeltējušas bērzu lapas, kas pēdējiem spēkiem turas pie zara. Uz naglas uzspraustā „Miruso sala” šūpojās tumšajos vilņos. Es ietinos segā, sēdos pie galda. Uzšķīļu spičku un iededzu lampu. Atšķīru „Tālās noskaņas”. Tās mani vienmēr uzmundrināja. Es mīlēju šo grāmatu tik ļoti, ka rudenī pat uzrakstīju par to jūsmas pilnu recenziju, kuru Blaumanis nodrukāja „Pēterburgas Avīzēs”. Man nepatīk rakstīt recenzijas, arī lasīt ne – es vispār neesmu literatūrkritikas amators, taču toreiz man kaut kas uznāca un es strādāju ar tādu aizrautību, ka pierakstīju pilnu „Pēterburgas Avīžu” atvērumu. Rainis par to bija tik saviļņots, ka atsūtīja man uz Ērgļiem grāmatas eksemplāru ar autogrāfu:

*Sēj dzirksteles iz ugunspūra,
Drīz izaugs vilņojoša liesmu jūra.*

Krāsns istabas stūrī jau bij pavisam apdzisusi. Noliku grāmatu pie malas un ņēmu svaigu papīra loksni. Iemērcu spalvu aukstajā tintē.

„Mīļā Lizete! Nevaru aizmigt. Bet arī nomodā sēdēt nav spēka – redzi, cik ļoti man šeit Tevis pietrūkst...” Iekodos spalvaskātā un aizdomājos. Vai mana iepriekšējā vēstule nesākās līdzīgiem vārdiem? Un aiziepriekšējā tāpat? Atvēru galda atvilktni, kur atsevišķās kaudzītēs krājās Lizetes vēstules un aploksnes. To visu es glabāju galdā, lai ilgāk nezustu smarža. Man šķiet, ka Lizete slepus piepilināja tinteī kaut ko no savas parfimērijas. Bet varbūt tā vienkārši smaržoja viņas miesa. Tā vai citādi, manā atvilktnē tagad glabājās Lizetes istabas dvaša. Vismaz tā es to iztēlojos, jo pats tajā nebiju bijis. Ziemu braukt Rīgā nebija nedz laika, nedz naudas. Un, pat ja būtu, diez vai Lizetes māte tik vienkārši laistu mani pār sliekšni. Bet vismaz galda atvilktnē glabājās maza daļiņa Lizetes pasaules un tāpat arī pašas Lizetes. Iebāzis galvu atvilktnē, es ievilklu labi daudz gaisa un tūlīt vēru ciet, lai neizvēdinās.

Paņēmu svaigu lapu. Darbam pagastskolā bija liela priekšrocība – bezmaksas tinte un papīrs.

„Mīļā Lizete,” rakstīju, „nevaru aizmigt bez Tevis. Caurvējš velk pa spraugu zem palodas. Krāsns podiņi lēnām dziest. Pie sienas pienaglotie stāsta uzmetumi trīs kā apdzeltējušas bērzu lapas...” Arī tas man nepatika. Nu kādas lapas, kādi podiņi? Kāpēc apdvest mīļoto ar nāves dvaku? Viņa bija pelnījusi siltus, medainus vārdus, kuros iegrimt un kailai plunčāties kā strautā.

Piegāju pie loga. Sniegpārslu vērpētes griezās sudrabortajā mēnessgaismā. Un es atcerējos tās dienas un naktis, kad vilku kolportiera ragutiņas pa Vidzemes nekuriem un vienīgais, kas mani sildīja, bija ticība, ka iznēsāju ļaudīm tieši tos vārdus, kas viņiem nepieciešami. Cik jauna bija toreiz mana sirds! Gluži jauna, kā tikko iz cepļa ņemta māla krūze.

Starp citu, nebija slikti. Tikai varbūt pārāk gaisīgi. Derētu klāt kaut kas tāds, ko var sajust ar maņām. Teiksim tā: kur pieduras, tur svilst. Vai sāp. Vai arī: kur piesit, tur skan. Tas jau šķita pavisam labi. Uz ātru roku pierakstīju. Tad sāku pārlasīt pie sienas sanaglotās lapas. Tas mani, jāatzīst, mazliet izbrīnīja. Visu ziemu es biju strādājis pie kaut kā jauna, tāda, kas atbilstu Lizetes rosinājumam apdziedāt kosmosu, kā arī Raiņa pavēlei šķīlīt dzirksteles. Un pēkšņi, nakts vidū pārlasīdams uzrakstīto, secināju, ka esmu netīšām uzrakstījis poēmu „Pie jūras”, tikai šoreiz prozas formā.

Noāķēju lapas no naglām un pārlasīju. Interesanti uzplaiksnījumi, spilgtas detaļas. Skaistas, skumjas ilgas. Vajadzēja tikai starp to visu atrast kompozicionālu saistību. (..) Par vēstuli jau biju paguvjis aizmirst. Es rakstīju Lizetei par savām ilgām pēc viņas un pēc pasaules plašuma. Niedras „Zemnieka dēla” bija savdabīgs motīvs. Kad jaunais varonis sapošas ceļā (jo došanās ceļā ir vienīgais varonim piemērotais liktenis), dieviete Laima tam deva līdzīgi trīs pavedienus ar iesietiem mezgļiem. Tā bij sava veida apdrošināšana: lai arī cik tālu zemnieka dēls dotos pasaulē, mezglotajiem pavedieniem piemita spēja vienmēr atgādāt viņu atpakaļ mājās. Katrs pavediens bija domāts savai debespusei: viens rietumiem, otrs austrumiem, trešais dienvidiem. Un man tas šķita nepareizi. Kas tas tāds par varoni, zem kura, gluži kā zem cirka akrobāta, nostiepts drošības tīkls? Vienīgais neapdrošinātais virziens bija ziemeļi. Uz turieni tad arī ceļos mans varonis ar skaņo māla sirdi. Viņa vienīgā likteņa dieviete būs atrodama tikai tur, no kurienes nav un nevar būt atpakaļceļš. (..) Ja Lizete man tagad jautātu, kuros brīžos esmu laimīgs, es teiktu: tad, kad doma pārvēršas vielā.

Pret rītu vējš pierima un pārstāja gaudot istabas pakšos. Atrāvu skatu no papīra, kas bija nosēts ar sīkiem burtiņiem. Noliku spalvu un izlocīju no ilgās rakstīšanas stīvo roku. Pār istabiņas sienu klājās ugunīgi sārta gaismas šķidrauts. Atgriezies pie loga. Mākoņu vāli bij pašķīrušies, vietām atkailinādami zvaigžņu lauskām piebārstītas debesis. Japānā jau bija pusdiens. (..) Bet Ērgļi gulēja, vēl nenojauzdami, ka drīz pamodīsies citā pasaulē.

(Kuzmins, S. „Skaistums un nemiers. Kārlis Skalbe”. Rīga: Dienas Grāmata, 2023)

2. teksts

Bārbala Simsone. Recenzijas „No Ziemeļblāzmas līdz Kāviem. Svena Kuzmina romāna „Skaistums un nemiers. Kārlis Skalbe”” fragments.

Domāju, ka ne man vienai pašas pirmās atmiņas, ko puspagokam varētu nodēvēt par literāri traumatiskām, saistās ar Kārļa Skalbes pasakām. Līdz tam pasakās atradusi tikai apliecinājumu skaistai un labvēlīgai pasaulei, kurā pat bīstamākie piedzīvojumi beidzas labi un visi ļaunie saņem pēc nopelniem, pēkšņi saskāros ar citu pasaules redzējumu, kurā skumjais un baisais ne vienmēr pārtop savā pretmetā un kura zemdegās jaušas tik daudz vārdos neizteiktas smeldzes, ka iespaids vismaz sešus septiņus gadus veca bērna emocijās atstāja neizdzēšamu nospiedumu. No Pero pasakas tik atšķirīgu likteni piedzīvojuši Pelnrušķīte, Bendes meitiņa, Kaķītis, Māte no pasakas *Dvēseļu mežs* – visi šie tēli ar smeldzīgiem vilcieniem mazās dvēselēs ieskicēja pirmo priekšstatu par pasaules mulsinošo neizprotamību un nepieciešamību līdzjust pat tad, ja tas sāp.

Taču rakstnieka Svena Kuzmina tikko izdots romāns *Skaistums un nemiers* – kārtējais darbs, kas iznāk klasisko un mūsdienu rakstnieku sasaukšanās sērijā *Es esmu...*, – lasītājam atklāj nevis visiem labi zināmo pasaku ķēniņu un izcilu liriķi, bet gan pavisam citādu Kārli Skalbi – gados ļoti jaunu un briestošo revolūcijas vēsmu aizrautu... vai vismaz viņam pašam tā šķiet.

Romantizētā estētika

Tiem lasītājiem, kas Skalbi vispirms saista ar jau nosauktajām pasakām un dzeju, ar dziļa patriotisma pilnajām *Mazajām piezīmēm* un rakstnieka darbību Latvijas brīvvalsts laikā, iespējams, dzejnieka jaunības laika sakari ar revolūcijas idejām var likties negaidīti. Taču pietiek vien atcerēties Skalbes pirmo sarakstīto pasaku *Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties* un tajā skaidri paustās dumpīgās alkas izrauties no Miera un Pieticības malas trūdiem, pietiek atcerēties ziemeļblāzmas jeb kāvu simbolismu gan šajā pasakā, gan Skalbes dibinātajā publicistikas izdevumā ar tādu pašu nosaukumu (*Kāvi*), lai nojaustu, ka romantizētas estētikas un daudzsološu pārmaiņu idejas, kuras Svens Kuzmins jaunajā romānā izvirza kā centrālās, Skalbem noteikti nevarēja būt svešas un jaunībā vēl diez vai bija iežogotas racionālu izpaušmju un loģikas rāmjos.

Līdz ar to pašsaprotams kļūst fakts, ka *Skaistums un nemiers* faktiski ļoti maz vēsta par topošo rakstnieku Skalbi, bet daudz vairāk par ideālistu un sava ceļa meklētāju Skalbi. Tiesa, visu romānu caurvij trāpīga un aizkustinoša līnija – jaunais Kārlis, kurš savos literārajos treniņos meklē padomu pie jau talanta virsotnes sasniegušā Rūdolfa Blaumaņa, savos agrīnajos darbos cīnās ar eksaltētu liekvārdību, pārdzīvo par negantām recenzijām, izmēģina spēkus amatierteātrī un izdzīvo teju katram literātam pazīstamos radošo moku vilņus.

Svens Kuzmins prasmīgi iestrādā romānā atsaucē uz Skalbes tekstiem, vislabāk redzamās – jau uz pieminēto Ziemeļmeitu, vienīgo literāro tekstu, kuru Skalbe romāna darbības gaitā pabeidz. Tekstu aizsāk pārfrāzēts pasakas pirmais teikums: „Kāds rakstnieks man pastāstīja šādu stāstu”, un šādi tiek pieteikta arī *Skaistuma un nemiera* īpatnējā struktūra, kurā gan ir četras daļas, bet pirmā un pēdējā nav numurēta – pirmo sāk minētais citāts, bet pēdējā lakoniski nodēvēta par 1905. Pats autors atzīst, ka strukturālā neviendabība, kas dominē romānā, – sižetiski ne vienmēr loģiski saistītās līnijas, vairākkārtēja skatpunktu maiņa un hronoloģiskie pārlēcieni – ir bijusi nepieciešamība, cenšoties iejusties stāstā par ļoti neparastu laiku un cilvēkiem. (..)

Nevaldāmā iztēle

Teksta kopumā reālistisko ievirzi ik pēc laika pāršķēļ nedaudz psihodēliskas epizodes, kurās saskatām gan topošā „pasaku ķēniņa” nevaldāmo iztēli, gan savādo, priekšnojautu pilno laiku, kurā mainās pasaules kārtība. (..)

Skaistums un nemiers nevēsta par to, kā sociālisma ideju apburtais, bet vienlaikus nedaudz šaubīgs Kārlis pārtop par to Skalbi, kuru pazīstam no krāšņu, melanholisku pasaku sējumiem un mācību grāmatām. Tas arī nav vajadzīgs, jo šis ir stāsts mazāk par personību, vairāk par laiku. Laiku, kas, no vienas puses, deva impulsu citas pasaules kartes izveidei un izplaucēja neskaitāmus spožus talantus, no otras puses, izjauca netaisno struktūru, vietā radot vēl netaisnāku haosu, līdzās ģēnijiem radīja monstrus un atgādināja, ka ziemeļblāzmas otrais vārds ir kāvi.

(„Diena”, 18.07.2023.)

5. uzdevums

Kurā no teikumiem izpaužas romāna varoņa jūtu sakāpinātība?

- A. Lizetes vēstules un aploksnes glabāju galdā.
- B. Atvilktnē glabājās maza daļiņa Lizetes pasaules un tātad arī pašas Lizetes.
- C. Noāķēju lapas no naglām un pārlasīju.

6. uzdevums

Kuri 1. tekstā minētie jēdzieni atbilst žanra terminiem literatūrzinātnē?

- A. Stāsts, recenzija.
- B. Poēma, proza.
- C. Proza, vēstule.
- D. Stāsts, poēma.

7. uzdevums

Kur 1. tekstā vērojamas lietišķā rakstu valodas funkcionālā stila pazīmes?

- A. Raiņa dzejas rindās.
- B. Vēstules fragmentā Lizetei.
- C. Galvenā tēla iekšējā monologa atveidē.
- D. A. Niedras alegoriskās pasakas „Zemnieka dēls” motīva analīzē.

8. uzdevums

Kura sintaktiskā konstrukcija 1. teksta teikumā „Kad jaunais varonis sapošas ceļā (jo došanās ceļā ir vienīgais varonim piemērotais liktenis), dieviete Laima tam deva līdzīgs trīs pavēdumus ar iesietiem mežgliem.” atdalīta ar iekavām?

- A. Savrupinājums.
- B. Paskaidrojošo vārdu grupa.
- C. Iesprausts teikums.

9. uzdevums

Kurš formulējums skaidro darbības vārda „bij” lietojumu 1. tekstā?

- A. Nepieciešamība romāna vēstījumu pietuvināt galvenā varoņa dzīves laika mutvārdu valodai.
- B. Starp abām darbības vārda lietojuma formām – *bija* un *bij* – mūsdienu gramatikā nav atšķirību.
- C. Tā ir raksturīga individuālā valodas stila pazīme S. Kuzmina daiļradē.

10. uzdevums

Kurš skaidrojums pamato 2. teksta virsrakstu?

- A. K. Skalbe ilgu laiku ir pavadījis Ērgļos, kur bieži varēja novērot dažādas dabas parādības, to skaitā ziemeļblāzmu.
- B. Sasaistīts vārds *ziemeļblāzma* ar sinonīmu *kāvi*.
- C. K. Skalbes pirmās literārās pasakas simbolisma sasaiste ar paša dibināto publicistikas izdevumu.

11. uzdevums

Kurš formulējums raksturo 2. teksta autores mērķi?

- A. Kritiski aplūkot un vērtēt literāru darbu, aktualizējot K. Skalbi kā sava ceļa meklētāju.
- B. Norādīt uz būtiskiem trūkumiem romānā, atspoguļojot K. Skalbes politisko pārliecību.
- C. Uzsvērt interesantāko un aizraujošāko, balstoties uz pieredzi.

12. uzdevums

Kurš formulējums 2. tekstā atklāj K. Skalbes dzīves un daiļrades interpretējumu S. Kuzmina romānā?

- A. K. Skalbe – izcils liriķis.
- B. K. Skalbe – ideālists un sava ceļa meklētājs.
- C. K. Skalbe – literāro pasaku autors.

13. uzdevums

Kurš formulējums 2. tekstā norāda uz K. Skalbes iespēju attīstīties kā rakstniekam?

- A. Panākumi amatiermākslā.
- B. K. Skalbes darbu kritika recenzijās.
- C. K. Skalbes konsultācijas ar rakstnieku R. Blaumani.

14. uzdevums

2. tekstā B. Simsons skaidro S. Kuzmina romāna māksliniecisko ievirzi. Kurš izteikums to raksturo?

- A. Reālistiska un nedaudz psihodēliska.
- B. Precīza un saviļņojoša.
- C. Racionāla un loģiska.

15. uzdevums

2. tekstā B. Simsons saka: „Svens Kuzmins prasmīgi iestrādā romānā atsaucē uz Skalbes tekstiem.”

Kurš skaidrojums apliecina rakstnieka S. Kuzmina individuālo stilu?

- A. S. Kuzmins izmanto K. Skalbes teksta pārfrāzēšanu.
- B. S. Kuzmins tekstā precīzi norāda uz konkrētiem romāna tapšanas avotiem.
- C. S. Kuzmina romānā pirmās un pēdējās nodaļas virsraksti ir K. Skalbes pasaku nosaukumi.

16. uzdevums

2. tekstā ir lasāma S. Kuzmina atziņa, ka romānam bijusi nepieciešama īpatnēja uzbūve – strukturālā neviendabība. Kurš formulējums raksturo romāna „Skaistums un nemiers” uzbūvi?

- A. Ļoti neparastam laikam atbilstoši hronoloģiskie pārlēcieni.
- B. Sižetiski ne vienmēr loģiski saistītās līnijas, vairākkārtēja skatpunktu maiņa un hronoloģiskie pārlēcieni.
- C. Viens skatpunkts, kas caurvij un sasaista visus attēlotos notikumus.

17. uzdevums

Kurš formulējums atbilst B. Simsones uzskatam par romānā tēloto laiku?

- A. Laiks, uz kura fona veidojas K. Skalbes personība.
- B. Laiks, kurā K. Skalbe saraksta darbu „Mazās piezīmes”.
- C. Laiks, kurā noris revolucionāras pārmaiņas cilvēkā un sabiedrībā.

18. uzdevums

Kurus pretmetus 2. tekstā B. Simsone izmanto, vērtējot romānā tēloto laiku?

- A. Estētika, iztēle.
- B. Ziemeļblāzma, kāvi.
- C. Skumjais, baisais.
- D. Ģēniji, monstri.

19. uzdevums

Kurš skaidrojums pamato pēdiņu lietojumu izceltajā vārdu savienojumā „Teksta kopumā reālistisko ievirzi ik pēc laika pāršķel nedaudz psihodēliskas epizodes, kurās saskatām gan topošā „**pasaku ķēniņa**” nevaldāmo iztēli, gan savādo, priekšnojautu pilno laiku, kurā mainās pasaules kārtība.”?

- A. Pēdiņas norāda vārdu savienojumu, kas lietots pārnestā nozīmē.
- B. Pēdiņas norāda uz vārdu savienojuma lietojumu cildinājuma nozīmē.
- C. Pēdiņas norāda uz vārdu savienojuma lietojumu ironiskā nozīmē.

20. uzdevums

Kurš mākslinieciskās izteiksmes līdzeklis lietots 2. teksta vārdu savienojumā „spožs talants”?

- A. Alūzija.
- B. Personifikācija.
- C. Hiperbola.
- D. Epitets.

Neaizmirsti ierakstīt atbildes 1. daļas atbilžu lapā!

1. daļas beigas

A B C

2.

A B C D

3.

A B C

4.

5.

A B C D

6. ☐ ☐ ☐ ☐

7.

A B C

8.

9.

- 10.
-
-
-

- 11.
-
-
-

- 12.
-
-
-

- 13.
-
-
-

- 14.
-
-
-

- 15.
-
-
-

- 16.
-
-
-

- 17.
-
-
-

A B C D

18.

A B C

- 19.
-
-
-

A B C D

20.

Kļūdu labojumam

A B C D

-

-

-

-

-

2. daļa. Tekstu analīze

Raksti tekstu analīzi (apjoms 500–600 vārdu), ievērojot tekstveides principus!

Salīdzini abus tekstus, ietverot noteiktos satura komponentus norādītajā secībā! (60 punkti)

Uzmetums.

2. daļa. Tekstu analīze

Salīdzini abus tekstus, ietverot noteiktos satura komponentus turpmāk norādītajā secībā! (60 punkti)

- temats un problemātika;
- kultūras fakti/zīmes/simboli, to kontekstuālā nozīme un saista ar citiem kultūras faktiem;
- tekstu žanrs un kompozīcija;
- autora valodas stils analizējamajos tekstos.

Kad teksts ir pabeigts, saskaiti vārdus tekstā un ieraksti vārdu skaitu tam paredzētajā vietā.

Vārdu skaits:

KODS

												L	A	T	A	L
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---	---	---	---	---

L	A	T	A	L
---	---	---	---	---

